

ไก่ชนพระนเรศวรขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2557

นิสิต ตั้งตระการพงษ์

บทคัดย่อ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ ได้ชนไก่ชนะไก่ของพระมหาอุปราชา ที่กรุงหงสาวดี ประเทศพม่า เมื่อพ.ศ. 2124 ไก่ที่ทรงนำไปครั้งนั้นต่อมาเรียกกันว่า ไก่พระนเรศวร เป็นไก่สายพันธุ์จากบ้านหัวแท (บ้านกร่าง) พิษณุโลก ปัจจุบันคนไทยทั่วไปให้สมญาไก่พันธุ์นี้ว่า “ไก่เหลืองหางขาว ไก่เจ้าเลี้ยง” ลักษณะพิเศษของส่วนต่าง ๆ ประจำสายพันธุ์นี้ เพศผู้ ดูจากส่วนหัว คอ สร้อย ปีก หาง ลำตัว ขา เท้า ขน ทำย่น ทำเดิน ทำชัน ส่วนไก่ชนพระนเรศวรเพศเมีย ดูจากส่วนหัว คอ ลำตัว หาง ขา เท้า ปีก ขน ทำย่นและเดิน โดยรวมแล้วไก่พระนเรศวร เป็นไก่สกุลสูง เก่ง มีลักษณะสวยงาม ชื่นเสียงใหญ่ เดินสง่าดุจดั่งพญาราชสีห์ เป็นที่นาเกรงขามแก่มวลเหล่าไก่ทั่วไป ชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่ชนพระนเรศวรหลายชมรมได้อนุรักษ์ คัดพันธุ์ และพัฒนาสายพันธุ์ จนเป็นไก่เอกลักษณ์ประจำจังหวัดพิษณุโลก เป็นสมบัติของชาติ และเป็นไก่พื้นเมืองสายพันธุ์หนึ่งใน 12 สายพันธุ์ของประเทศไทย

คำสำคัญ: ไก่ชนพระนเรศวร มรดก วัฒนธรรม

King Naresuan's Fighting Rooster Registered as Intangible Cultural Heritage in B.E. 2014

Nisit Tangtrakarpong

Abstract

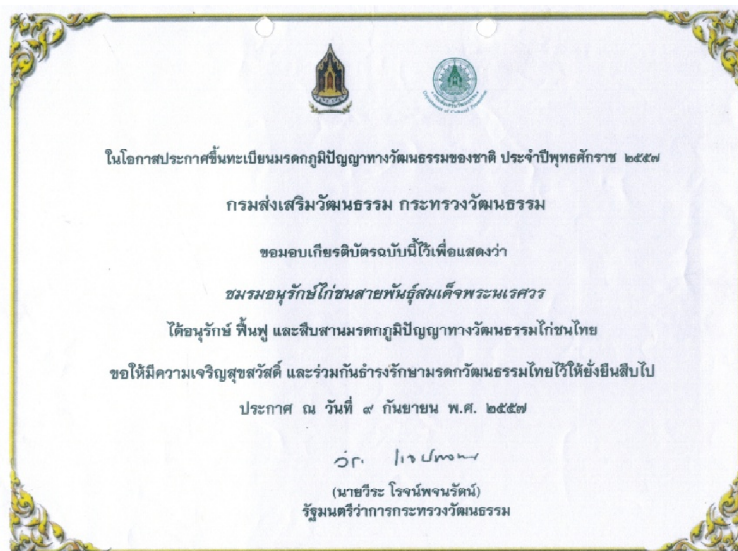
When King Naresuan the Great was young, he went to Burma and brought along with him a fighting rooster from Ban Tae, Phitsanulok to fight with the fighting rooster of Phra Maha Uparat, the successor of the Burmese King, in Hongsawadee, in B.E. 2124. King Naresuan's rooster won the game; thus, the rooster became known as the best-bred rooster of the time which was later called "The yellow feathers with white-tailed rooster of the nobles". Because the rooster won the cockfighting and it was raised by King Naresuan the Great, the rooster was named Kai Chon Phra Nareuan. The most distinguishing features of Kai Chon Phra Naresuan are its head, comb, hackle (neck feathers), wings, body feathers and its prominent way of standing and walking. Since then, cockers and breeders have preserved the rooster species by breeding the rooster to propagate it. At present, one of the things that Phitsanulok is famous for is Kai Chon Phra Naresuan which is one of the twelve well-known cock breed in Thailand.

Keywords: King Naresuan's Fighting Rooster, Intangible, Cultural

บทนำ

ประวัติศาสตร์ชาติไทยได้บันทึกเรื่องพระนเรศวรมหาราชได้ชนไก่ชนะพระมหาอุปราชของพม่า เมื่อปี พ.ศ. 2124 ซึ่งนับถึงปัจจุบัน 433 ปี ไก่ชนที่พระนเรศวรมหาราชนำไปชนที่พม่าครั้งนั้น นำไก่ไปจากบ้านกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกได้จัดประกวดไก่ชนพระนเรศวรครั้งแรกของประเทศไทยในวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ซึ่งตรงกับวันครบรอบ 400 ปีของการครองราชย์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปี พ.ศ. 2534 จึงตั้งชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่ชนนเรศวร ตำบลหัวรอขึ้นเป็นแห่งแรก และได้มีการก่อตั้งอีกหลายชมรมในเวลาต่อมา คือ ตำบลท่าโพธิ์ ตำบลสมอแข ตำบลบ้านกร่าง และศูนย์อนุรักษ์ไก่ชนนเรศวร โรงเรียนพิษณุโลกปัญญานุกูล พิษณุโลก

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมจึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนไก่ชนพระนเรศวรเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติประจำปี พ.ศ. 2557 และได้มอบเกียรติบัตรให้ชมรมอนุรักษ์ไก่ชนสายพันธุ์สมเด็จพระนเรศวร ตำบลหัวรอ ซึ่งมีนายสุภกิจ พันเสนเป็นประธานชมรม (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 เกียรติบัตรชมรมอนุรักษ์ไก่ชนสายพันธุ์สมเด็จพระนเรศวร ตำบลหัวรอ

ชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่ชนนเรศวร จังหวัดพิษณุโลกจึงทำประวัติ และมาตรฐานไก่ชนนเรศวร ซึ่งได้จัดทำขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 และได้ปรับปรุงแก้ไขจนเป็นที่ยอมรับของผู้เลี้ยงไก่ชนนเรศวรทั่วประเทศไทย เพื่อให้คนไทยได้รับทราบ พร้อมกับแสดงความยินดีที่ได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในครั้งนี้ (นิสิต, 2545)

ไก่ชนพระนเรศวร

ไก่เหลืงทางชาวไ้เจ้าเลืง คือ ไ้ที่ชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไ้ชนพระนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ได้ช่วยกันเลืงอนุรักษ์ และคัดพันธุ์ขึ้นมาเป็นสายพันธุ์ไ้ชนของชาติไทย เรียกว่าเป็นสายพันธุ์เฉพาะเจาะจงที่พระนเรศวรมหาราชได้นำไ้ชนจากบ้านหัวแ่ (บ้านกร่าง) จังหวัดพิษณุโลกไปชนชนะไ้ชนของพระมหาอุปราชที่พม่านั้น ซึ่งมีอุดมทัศนียที่เป็นมงคล มีอานาจในตัวที่ชาวไ้ชน

เรียกว่า เป็นไก่สกุลสูง คือ ไก่เจ้าเลี้ยง มองดูมีลักษณะสวยงาม เดินมีความสง่างามดุจดังพญาราชสีห์ ขนเสียงใหญ่ เป็นที่นาเกรงขามแก่มวลเหล่าไก่ทั่วไปที่ได้ยินได้ฟัง ดังนั้นไก่ชนพระนเรศวรจึงมีอุดมทัศนียที่แตกต่างไปจากไก่เลื่องทางขาวทั่วไป ดังนั้นกรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้พิมพ์หนังสือเรื่อง “ลักษณะและมาตรฐานไก่พื้นเมืองไทย” เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2546 และได้บรรจุอุดมทัศนียไก่ชนพระนเรศวรเป็นไก่พื้นเมืองไทยสายพันธุ์หนึ่งในจำนวน 12 สายพันธุ์ของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นปีมงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนพรรษา 80 ชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่ชนพระนเรศวรจึงขอนำอุดมทัศนียพระนเรศวรมาเผยแพร่ให้ชาวไทยได้รับทราบ (นิสิต, 2545)

ประวัติ

คงเป็นที่ทราบกันดีของคนที่ได้เรียนประวัติศาสตร์ของพระนเรศวรมหาราชซึ่งปรากฏในพงศาวดาร เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพำนักอยู่ในกรุงหงสาวดี ประเทศพม่า พระองค์ทรงนำไก่ชนไปจากเมืองพิษณุโลกเพื่อนำไปชนกับไก่ของพระมหาอุปราช เป็นไก่ชนที่มีลักษณะพิเศษรูปร่างสวยงาม มีความเฉลียวฉลาดในการต่อสู้จึงชนะเลิศไก่ของพระมหาอุปราช ไก่ชนที่มีลักษณะพิเศษนี้คนไทยจึงให้สมญาว่า “ไก่เลื่องทางขาว ไก่เจ้าเลี้ยง” สำนักงานปศุสัตว์ จังหวัดพิษณุโลกได้ศึกษาค้นคว้า ส่งเสริมการเลี้ยง และเผยแพร่พันธุ์ ได้จัดประกวดไก่ชนขึ้นเป็นครั้งแรกในงานฉลองครบรอบ 400 ปี การครองราชย์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 เพื่อเป็นการค้นหาลักษณะไก่ชนตามประวัติศาสตร์ และในปี พ.ศ. 2534 จึงได้จัดตั้งชมรมอนุรักษ์ไก่ชนพระนเรศวรขึ้นที่ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกต่อมา ในปี พ.ศ. 2542 ได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาไก่ชนพระนเรศวร และได้กำหนดมาตรฐานพันธุ์ขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์สายพันธุ์ และพัฒนาสายพันธุ์ให้คงอยู่เป็นสมบัติของชาติตลอดไป (นิสิต, 2545)

ภาพที่ 2 พระนเรศวรอุ้มไก่ สมัยอยุธยาตอนปลาย พบที่วัดท่ามะปราง จังหวัดพิษณุโลก

แหล่งกำเนิด

ไก่อชนพระนเรศวรเป็นสายพันธุ์ไก่เหลืองหางขาว ที่มีคุณสมบัติพิเศษที่เรียกว่า ไก่เหลืองหางขาวพระเจ้าห้าพระองค์ เป็นไก่ที่อนุรักษ์และพัฒนาสายพันธุ์ขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลก จนกลายเป็นไก่อเอกลักษณ์ประจำจังหวัดพิษณุโลก เป็นของดีประจำจังหวัด เป็นไก่นที่ได้รับความนิยมแพร่หลายทั่วประเทศ (นิสิต, 2545; 2557)

ลักษณะประจำพันธุ์เพศผู้

ไก่อชนพระนเรศวรเป็นไก่นขนาดกลางมีน้ำหนักตั้งแต่ 3 กิโลกรัมขึ้นไป ซึ่งเป็นที่นิยมเลี้ยงกันมาก น้ำหนักสูงสุดที่เคยนำมาประกวด คือ 4.8 กิโลกรัม ความสูงวัดจากพื้นที่ยืนถึงปากล่างตั้งแต่ 60 เซนติเมตรขึ้นไป โดยลักษณะรายละเอียดของลักษณะ (คณะทำงานฝ่ายจัดประชุมวิชาการและจัดเวทีเสวนาเกษตรกร, 2556; นิสิต, 2557) รายงานไว้ดังนี้ (ภาพที่ 3)

1. ส่วนหัว ส่วนหัวโดยรวมต้องดูไก่ทั้งหน้าตา หงอน ปาก รูปลักษณะความพอดี ต้องนำคำกล่าวโบราณบอกลักษณะพิเศษไว้ ดังนี้ **“หน้าหงอนบาง กลางหงอนสูง สร้อยระย้า หน้านกยูง”** ดังนั้นไก่อชนพระนเรศวรจึงเป็นไก่ที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหน้านกยูง เขียนไก่อชนบางท่านเรียกว่าหน้าเหยี่ยว ซึ่งมองดูแล้วพบว่ากะโหลกหัวลักษณะอวบกลมยาวดูเป็น 2 ตอน ส่วนหน้าติดกับโคนปากจะเล็ก ทำให้มองดูเป็นไก่อหน้าแหลม ลักษณะเช่นนี้จะบอกลักษณะอุบิสัยของไก่ เป็นไก่ที่ฉลาด มีชั้นเชิง ฝึเท้าดี ไก่อชนพระนเรศวรมีลักษณะพิเศษกว่าไก่เหลืองหางขาวทั่ว ๆ ไป คือ มีขนขึ้นแซมสีขาวตรงกระหม่อม คือ บริเวณส่วนหัวหรือปลายหงอน ซึ่งเขียนไก่อชนบางท่านบอกว่า **“ไก่หัวหงอก”** และจะพบรอยไขหัวอยู่กลางหัวอย่างชัดเจน

1.1 หงอน จัดอยู่ประเภทหงอนหิน หงอนมีสีแดง จัดตั้งอยู่บนหัวตั้งแต่โคนปากไปบนหัวไก่อด้านหลัง ปลายหงอนกดกระหม่อม ฐานของหงอนใหญ่เพื่อปกปิดกะโหลกและกระหม่อม ป้องกันอันตรายจากการตีหรือถูกแทงจนกระทั่งกระเทือนถึงสมองได้ **“หน้าหงอนบาง กลางหงอนสูง ปลายหงอนกดกระหม่อม”** คำกล่าวนี้บ่งบอกถึงความสวยงามของไก่ ถ้านำไก่อชนเรียกว่า **“ไก่อปากไว”** หงอนสีแดงจัดบ่งบอกถึงความสมบูรณ์ของไก่เป็นไก่ที่ฟิตจัด ถ้าหงอนไก่สีซีดหรือปลายหงอนสีคล้ำจะเป็นไก่ที่ไม่สมบูรณ์เป็นไก่อป่วย ไก่อชนสีของหงอนจะซีดเหมือนกันหรือไก่อยังไม่เต็มหนุ่มสีหงอนก็จะไม่แดงจัด บางครั้งจะพบว่าไก่หงอนบิตเหนือโคนปากขึ้นไปคล้ายรูปตัวเอสก็เป็นลักษณะดีของหงอนที่เข้าตำราเหมือนกัน คือ **“หงอนบิต ปากร่อง”**

1.2 ปาก สีของปากต้องสีขาวอมเหลือง โบราณบอกว่าสีปากรับสีแข้ง คือ สีของปากเกล็ดแข้ง นิ้ว เล็บและเดือย ต้องสีเหมือนกัน คือ ขาวอมเหลือง ปากมีขนาดยาว โคนปากใหญ่ ขอบปากและปลายปากคม ปากบนปิดปากล่างสนิท รูปร่างปากคล้ายปากนกแก้ว ขนาดของปากหนา ปลายปากจุ่มเล็กน้อย ลักษณะปากแข็งแรงมั่นคง ปากบนมีร่องตั้งแต่โคนตรงจมูก ร่องถึงกลางปากเป็นที่นิยมมาก หากร่องยาวถึงขอบปากตำราไก่อได้เรียกว่า **“ไก่อสามปาก”** ข้อเสียของไก่อสามปากที่เคยพบ มักจะมีรอยแตกที่ขอบปากตรงร่องพอดี ไก่อชนที่ดีต้องให้ความสำคัญที่ปากเป็นอย่างมาก ไก่อชนที่ดีได้ลำหนัก ๆ หรือใช้เดือยแทงได้ต้องใช้ปากจิกก่อน ดังนั้นจึงควรตรวจดูปากไก่อให้สมบูรณ์ และควรอำปากดูด้วยหากไก่อกลืนปากแสดงว่าไก่อป่วย หรือที่มุมปากมีลักษณะบวมอาจเป็นอมพินา (ปรวด) ได้

1.3 **รูจุมก** รูจุมกว้าง ยาวและใหญ่ อยู่ตรงโคนปากมี 2 รู จะช่วยให้ไก่หายใจคล่อง สะดวกเวลาเหนื่อยหอบ เวลามีนํ้ามูกก็จะไหลออกมาทางร่องปาก ฝาปิดรูจุมกจะมีสีเหมือนของปาก คือ ขาวอมเหลือง

1.4 **คิ้ว** โหนกคิ้วต้องนูนเป็นสันโค้งและหนาปิดเบ้าตา ทำให้ลูกตาเหมือนอยู่จมลึกในเบ้าตา จึงเป็นการกำบังป้องกันไม่ให้คู่ต่อสู้ตีหรือแทงถูกลูกตา จึงนับว่าเป็นคิ้วที่ดีที่สุด

1.5 **ตา** ตามีขนาดเล็กมีสีขาวอมเหลือง มีเส้นเลือดแดงโดยรอบ ดวงตาสดใสเหมือนกับตาปลาหมอตาย ลูกตาจมลึกอยู่ในเบ้าตา หัวตาเป็นมุมแหลมเหมือนรูปตัววี (v) ซึ่งเกิดจากเปลือกตาบนและเปลือกตาล่างบรรจบกันที่หัวตา ลักษณะเช่นนี้จะเป็นไก่ที่อดทน บึกบึน และฉลาด

1.6 **รูหู** รูหูไก่ทั้งสองข้างจะมีหย่อมขนเล็ก ๆ ปิดรูหูสนิท ขนที่ปิดรูหูนี้มี 3 สี คือ สีขาว สีเหลืองและสีดำ ซึ่งสีของขนหูจะต้องเหมือนกับสีของขนตัวไก่ จึงเรียกว่าเป็นไก่พันธุ์แท้ หรือที่ภูมิปัญญาโบราณเรียกว่า “ผสมได้ลงเหล่า” ถ้าสีของขนตัวคนละสีกับขนหูเรียกว่า “ผสมผ่าเหล่ามา” หรือเป็นการผสมสลับสายพันธุ์อื่นมา ดังนั้นขนหูจึงบอกลักษณะกำเนิดพันธุ์ ในรูหูไก่ต้องสะอาดหากมีขี้หูแสดงว่าไก่ไม่สมบูรณ์

1.7 **ตุ้มหู** ตุ้มหูเป็นเนื้อสีแดงจัดเหมือนสีของหน้าไก่ มีรูปยาวรีอยู่บริเวณใต้หู ตุ้มหูต้องมีขนาดเล็กไม่ยานจึงเป็นไก่ดี เพราะว่าเป็นจุดที่คู่ต่อสู้ใช้ปากจิกตี (หากพบว่าไก่ชนมีตุ้มหูสีขาวเหลืองปนอยู่เล็กน้อยอาจแสดงว่าเชื้อสายไก่ป่าปนอยู่)

1.8 **เหนียง** เป็นแผ่นเนื้อ 2 แผ่น อยู่ใต้คางตั้งแต่โคนปากทั้ง 2 ข้าง ลงมาปิดลูกกระเดือก มีสีแดงจัดเหมือนสีของหน้า ไก่ส่วนเหนียงต้องไม่ยานหรือไม่มีเลยเรียกว่าไก่คางรัดเพ็ด ไก่ที่เหนียงยานและใหญ่ คือไก่แจ้

2. **คอ** ส่วนของคอไก่นับตั้งแต่ใต้คางส่วนของขากรรไกรลงมาถึงไหล่หรือส่วนต่อกับลำตัว คอต้องยาวและใหญ่ กระชอกคอถี่ (เรียกว่าคอ 2 วง) เมื่อกดที่ชอกคอที่บริเวณต่อกับลำตัวหรือ เรียกว่า ไหลปลาร้าถ้าชิดแน่นและแข็ง แสดงว่าเป็นไก่มีกำลังดี และเป็นไก่ต้นกระชั้นชิดดี ถ้าจับดูกระดูก ไหลปลาร้าต้องเป็นกระดูกใหญ่ และยาวมันคงแข็งแรง แสดงว่าเป็นไก่ดีทนมีพลังสูง

3. **สร้อย** ไก่ชนพระนครมีความสวยงามที่สร้อย สร้อยคอ สร้อยหลัง สร้อยปีก และสนับปีก ต้องมีสีเหลืองทองรับกันหมด มองดูแล้วจะมีสีเหลืองทองอร่ามทั้งตัว ดังคำโบราณที่ว่า “สร้อยประป่าระย้าประกัน” ขนสร้อยปลายต้องแหลมเรียวจุดตั้งปลายเข็ม

3.1 **สร้อยคอ** ต้องมีลักษณะเส้นเล็กละเอียดขึ้นหนาแน่น ปลายสร้อยจะยาวคลุมลงไปถึงต้นคอ และบนหลังเรียกว่าสร้อยประป่า ส่วนระย้าประกัน

3.2 **สร้อยหลัง** ที่คลุมแผ่นบนหลัง และมีความยาวลงไปทั้ง 2 ข้าง บนหลังและโคนหาง ปลายสร้อยจะย้อยลงไปโคนหางทั้ง 2 ข้าง

3.3 **สร้อยปีก** และสร้อยสนับปีกซึ่งอยู่บริเวณโคนปีกและคอ ต้องมีสีเหลืองทองรับกับสีของสร้อยคอและสร้อยหลัง สร้อยปีกอาจจะมีสีเข้มกว่าเล็กน้อยได้ แต่ต้องไม่ใช่สีแดง

3.4 **สร้อยสังวาลย์** คือ สร้อยที่อยู่บริเวณด้านข้างลำตัวต้องเปิดปีกไก่ขึ้นดู จะพบว่าเป็นขนสร้อยสีเหลืองทองเช่นเดียวกับสีของสร้อยคอและสร้อยหลัง สร้อยสังวาลย์มีมากได้ยิ่งดี อาจจะพบขึ้นมาถึงหน้าอก

4. **ปีก** เมื่อกางปีกออกจะเห็นกล้ามเนื้อปีกใหญ่หนาตลอดทั้งปีก เอ็นยึดกระดูกแข็งแรง ขนปีกขึ้นหนาแน่น ขนปีกต้องยาวไปถึงกัน หรือถ้าปีกยาวทั้งสองข้างไปบรรจบกันได้หางจะเป็นไก่ดี

พิเศษ ขนปีกเรียงเป็นระเบียบไม่มีช่องโหว่เรียกว่า “ปีกลอนเดียว” ปีกท่อนในสีดำ ปีกท่อนนอกแซมขาว เมื่อหุบปีกจะมองเห็นสีขาวแลบมาเล็กน้อย 2-3 เส้น เมื่อกางปีกออกจะเห็นปีกนอกมีสีขาวจำนวนมาก ปีกไก่ใช้บิน และบินดีคู่ต่อสู้ จึงจำเป็นต้องมีปีกที่แข็งแรง ขนปีกต้องยาวช่วยในการบิน ปีกต้องไม่มีช่องโหว่ ขนปีกนอกต้องมีไม่น้อยกว่า 11 เส้น ถ้ามีมากกว่านี้ยิ่งดี ตำราไก่ได้ (อาจารย์กิตติพงษ์ บุญกันภัย, ติดต่อส่วนตัว) บอกว่า “ปีกสิบเอ็ด พัดเจ็ด ขนเปิดค่า ท้านันเมือง” หมายความว่าไก่ที่มีขนปีก 11 เส้น หางพัดมี 7 เส้น มีปีกไซ (ทางภาคใต้เรียกว่าขนเปิด) 2 เส้นยาวเท่ากันทั้ง 2 ข้าง จะเป็นไก่ที่ดีพนักเมืองได้ **ปีกไซ** เป็นปีกเล็ก ๆ ที่แซมขึ้นมาตรงข้อปลายปีก ต้องมีขนสีขาวไม่น้อยกว่า 2 เส้น เมื่อไก่หุบปีกยืนในท่าปกติ จะเห็นขนปีกสีขาวที่ขอบปีกทั้งสองข้าง

5. หาง หางไก่จะมีหน้าที่ช่วยพยุงตัวไถ่เวลาบินขึ้นและบินลง นอกจากนี้หางไก่จะช่วยให้ไถ่ดูสวยงาม โดยเฉพาะไก่ชนพระนเรศวรเมื่อมีตัวสร้อยสีเหลืองอร่ามแล้วหางขาวจะดูสวยงามมาก หางจะตกเป็นพวงพุ่มเหมือนมัตรวงพ่อนข้าว กลวยหางสีขาวยาวโค้งไปด้านหลัง ปลายหางห้อยลงดูสวยงาม ดังคำโบราณที่ว่า “**ขันเสียงใหญ่ กระซากหางลากดิน**”

5.1 หางกลวย เป็นหางคู่กลาง 2 เส้น ซึ่งเรียกว่าหางเอก จะต้องมีสีขาวตลอดทั้งเส้น มีขนหางรองกลวย หรือหางรับไม่น้อยกว่า 6 เส้น หรือข้างละ 3 เส้น มีสีขาวเป็นจำนวนมาก

5.2 หางพัด ต้องมีอย่างน้อยข้างละไม่ต่ำกว่า 7 เส้น และมีสีขาวเป็นจำนวนมาก

5.3 กระปุกหาง (หรือกระปุกกัน) มีขนาดใหญ่อยู่ชิดกับบั้นท้าย หรือกระดุกกันกบเป็นไก่ที่แข็งแรง

5.4 ต่อม้ำมัน มีขนาดใหญ่ 1 ต่อมอยู่บนกระปุกหาง และต้องมีความชื้นตลอดเวลา เพราะว่าไก่ชนนเรศวรเป็นไก่ที่ชอบแต่งตัวแต่งขนอยู่ตลอดเวลาเพื่อความสวยและสง่างาม

6. ลำตัว ลำตัวไก่ทรงกลมยาว จับกลางลำตัวดูเป็นไก่สองท่อน ดูเป็นไก่หล่อหน้าอกกว้างท้ายใหญ่ เรียกว่าไก่ทรงหงส์

6.1 หลัง แผ่นบนกว้างใหญ่ มีสร้อยหลังขึ้นเต็มเป็นไก่อกระดุกใหญ่และแข็งแรง หลังต้องไม่กุ่ม หรือหลังโก่ง

6.2 ออก ในทำยืนปกติไถ่จะยืนนอกเขตขึ้น หรือออกชั้นขึ้น เป็นไก่อกผายไหล่ผึ่ง ดูเป็นไถ่สวยงามน่าเกรงขาม ออกต้องกว้างใหญ่กลมเนื้อเต็ม กระดุกหน้าอกแข็งแรง กระดุกโค้งเป็นท้องเรียว หนาอกกว้างเวลายืนโคนขาจะห่างกัน

6.3 ท้อง ช่องท้องไถ่ นับตั้งแต่ปลายกระดุกออกไปถึงกัน ช่องท้องยิ่งแคบยิ่งดี จะเป็นไถ่ที่อดทน

6.4 ตะเกียบกัน เป็นกระดุก 2 ชั้น ออกจากกระดุกซี่โครงคู่สุดท้ายยาวมาถึงกัน เป็นกระดุกที่อยู่บนช่องท้องตรงกันไถ่ มีปลายกระดุกตะเกียบทั้งสองมาบรรจบกันจะเป็นปุ่มเล็ก ๆ สองปุ่มต้องชิดกัน และกระดุกตะเกียบแข็งแรงจะเป็นไถ่ที่อดทน และดีได้แน่นอน

7. ขา คือส่วนของป็นขา แข็งและเดือย ต้องแข็งแรงจึงจะสามารถยืนชนอยู่ได้นาน ขาต้องสมส่วนกับลำตัว

7.1 ป็นขา เป็นส่วนของกล้ามเนื้อโคนขาตั้งแต่ส่วนบนของแข้งขึ้นไปถึงหน้าอก ป็นขาต้องใหญ่และยาวได้สัดส่วนจึงจะเป็นไถ่ดีลำหนัก เวลายืนโคนขาต้องห่างกัน ขนบริเวณเหนือข้อขาจะมีขนขาว หรือมีขนกระขาวทั้งสองข้าง

7.2 **แข่ง** สีของแข่งต้องรับกับสีของปาก คือ มีสีขาวอมเหลืองรวมทั้งเกล็ดนิ้วเท้า เล็บ และเดือย แข่งต้องเล็กเรียวยาวเหมือนลำหอยดังคำที่ว่า “**นกแข่งใหญ่ ไก่แข่งเล็ก**” เป็นไก่ที่แข่งดี ตีเจ็บ หรือบางท่านบอกว่า “**ไก่เหลืองหางขาวแข่งเล็กกลมดั่งลำเทียน**”

7.3 **เดือย** เป็นกระดูกที่งอกจากแข้งด้านใน โคนมีขนาดใหญ่แล้วเรียวยาวแหลมคมที่ปลาย ปลายเดือยงอนขึ้นเล็กน้อยเหมือนงาช้าง แข้งมีข้างละเดือย โคนเดือยต่ำชิดนิ้วก้อย (ห่างไม่เกิน 1 ซม.) แสดงว่าเป็นไก่แทงเก่ง โคนเดือยมีขนาดใหญ่แข็งแรง แต่ถ้าไก่เดือยถอดจะงอกแข้งเหมือนเดิม

8. **เท้า** เท้าไก่แต่ละข้างต้องมี 4 นิ้ว นิ้วข้างหน้ามี 3 นิ้ว และมีนิ้วก้อยอยู่ด้านหลัง 1 นิ้ว เวลายืนนิ้วทั้ง 3 นิ้วต้องกางออกมากยิ่งดี เป็นการยืนที่มีหลักมั่นคง นิ้วเท้าต้องไม่คดงอ

8.1 **นิ้ว** มีลักษณะยาวปลายเรียวยาวมีท่อนปลิง ใต้ฝ่าเท้าจะมีปุ่มตรงข้อลักษณะคล้ายเนื้อด้าน นิ้วละ 3 ปุ่ม ทำให้จับดินได้ดี นิ้วกลางมีเกล็ดตั้งแต่ 20 เกล็ดขึ้นไป ถ้ามี 22 เกล็ดจะเป็นไก่เก่ง นิ้วก้อย ปลายนิ้วจะแฉกใหญ่ เกล็ดมีรอยแตกตั้งแต่ 3 เกล็ดขึ้นไปจะเป็นไก่ดีแล้วแทง

8.2 **เล็บ** สีเหมือนแข้งและเกล็ดนิ้ว คือ ขาวอมเหลือง โคนเล็บใหญ่หนาแข็งแรงและ ปลายแหลม

8.3 **อุ้งเท้า** หนึ่งอุ้งเท้าบาง เวลายืนอุ้งตีนไม่ติดพื้นดิน

9. **ขน** ขนพื้นตลอดลำตัวสีดำ มองดูเป็นแววมันระยับ ขนสร้อยสีเหลืองทองเป็นมันตลอด ทั้งตัว คือ สร้อยคอยาวประป่า สร้อยหลังยาวระย้าประกัน สร้อยปีกก็มีสีเดียวกับสร้อยคอ ขนหางก็มี กะลวย 2 เส้น สีขาวยาวขนหางเป็นพุ่มเหมือนพอนข้าว เมื่อดูสีขนทั้งตัวของไก่ชนพระนเรศวรทำให้ดู สวยงามดังคำที่ว่า “**ไก่อ่างเพราะขน คนงามเพราะแต่ง**”

10. **ทำยืน** ยืนยืดอกขึ้นหรือชันขึ้น ยืนขาตรงข้อขาไม่งอ หัวปีกยกดังคำที่ว่า “**ยืนผงาดอย่าง ราชสีห์**” แสดงว่าเป็นไก่ที่ไม่ยอมก้มหัวให้คู่ต่อสู้ ข้อขายืดตรงแสดงว่าเป็นไก่เตะแม่น

11. **ทำเดิน** ทำเดินมีสง่าเหมือนทำยืน เวลาเดินยกเท้าขึ้นจะกำนิ้วทั้งหมด เมื่อย่างลงเกือบ ถึงพื้นดินก็จะแบนิ้วออกทั้งหมด การเดินมีความระแวดระวังและเฉลียวฉลาด แสดงว่าเป็นไก่สามารถ เปลี่ยนแปลงชั้นเชิงการตีได้หลายรูปแบบ

12. **ทำขัน** ไก่ชนพระนเรศวรก่อนขันจะกระพือปีก และตีปีกแรงเสียงดัง เสียงขันจะเป็นเสียง ใหญ่ ก่อนจะสุดจะเป็นเสียงกระซก ฟังแล้วทำให้คู่ต่อสู้เกรงขาม

ลักษณะของไก่ชนพระนเรศวรนี้ได้รวบรวมขึ้นมาจากเดิมที่เรียกว่า ไก่เหลืองหางขาว ไก่เจ้าเลียง เมื่อได้พัฒนาสายพันธุ์ต่อมาเรื่อย ๆ จากปี พ.ศ. 2533 จนเป็นไก่ที่มีลักษณะสวยงามเป็นพิเศษกว่าไก่เหลืองหางขาวโดยทั่วไป จึงมีชื่อเรียกติดปากว่าไก่เหลืองหางขาวพระเจ้าห้าพระองค์ กรมปศุสัตว์ จึงได้จัดให้ไก่ชนพระนเรศวรเป็นสายพันธุ์หนึ่งใน 12 สายพันธุ์ของไก่พื้นเมืองไทย ดังนั้น ภูมิปัญญาไทยที่ได้ให้สมญาไก่เหลืองหางขาวเป็นไก่เก่งที่พวกเรารู้จักกันในสมัยนี้ว่าเป็นไก่ชนพระ นเรศวรตามมุมมองของแต่ละท่าน และได้พูดติดต่อกันมาจนติดปากจึงได้รวบรวมไว้ ดังนี้

“ไก่เหลืองหางขาว ไก่เจ้าเลียง”

“ไก่เหลืองหางขาว กินเหล้าเชื่อ”

“ไก่เหลืองหางขาว สร้อยยาวประป่า ระย้าประกัน”

“ไก่เหลืองหางขาว แข้งเล็กกลมดั่งลำเทียน”

“ไก่เหลืองหางขาว ชันเสียงใหญ่ กระซก หางลากดิน”

“ไก่เหลืองหางขาว ยืนผงาดดั่งราชสีห์” (ภาพที่ 3 ก)

คำคล้องจองที่ท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ เป็นการบอกลักษณะให้ผู้เลี้ยงไก่ชนได้นำไปสังเกตใช้ จึงผูกออกมาเป็นคำกล่าวสั้น ๆ หรือบางครั้งก็เป็นโคลงที่ยาว เช่น

หน้าหงอนบาง	กลางหงอนสูง
สร้อยระย้า	หน้านกยูง

คำคล้องจองทางภาคใต้ก็จะบอกลักษณะไว้มาก คือ

อกชัน	หัวนซิด
หงอนบิด	ปากรื่อง
พัดเจ็ด	ปีกสับเอ็ด
เกล็ดยี่สิบสอง	ถือเป็นไก่ยอดเยี่ยม

อาจารย์สุรกาญจน์ วิเชียรสรณ์ ได้ให้คำคล้องจองไก่ชนพระนเรศวร ดังนี้

หน้าบาง	คางตรง
หัวทรงเม็ดมะกอก	สังวาลย์งอกอยู่ใต้ปีก
เล็บจิกธรรณี	พลีตีนหยุบ
ซุบตีนเดิน	แข่งกลมดั่งลำเทียน
ชันกระซก	หางลากดิน

ลักษณะพิเศษ ไก่ชนพระนเรศวรเป็นไก่ชนเก่งพิเศษ เป็นไก่ที่สวยงามและอยากนำไปเลี้ยงเพื่ออนุรักษ์พันธุ์หรือนำไปเลี้ยงเป็นไก่ในประวัติศาสตร์ และหากนำไปชนก็จะเป็นไก่เก่งด้วย เรียกว่าทั้งสวยทั้งเก่ง ดังนั้นภูมิปัญญาไทยแต่โบราณจึงบอกลักษณะพิเศษไว้ด้วย โดยไก่ชนพระนเรศวรต้องมีลักษณะพิเศษเหล่านี้อาจจะครบหมดหรือไม่ครบก็ได้ เพราะระยะเวลาที่ร้อยกว่าปีมาแล้วเราเพิ่งมาอนุรักษ์และพัฒนา หากเราไม่ประสออุปสรรคในการทำลายไก่ในการปราบโรคไข้หวัดนก ซึ่งไก่ชนพระนเรศวรถูกทำลายไปมารวมทั้งตายด้วยโรค จึงทำให้การพัฒนาหยุดชะงัก คุณภาพการอนุรักษ์จึงด้อยลงไป แต่การรวบรวมลักษณะพิเศษเอาไว้ให้เป็นเป้าหมายให้พวกเราได้มีแนวทางพัฒนาให้ครบในภายภาคหน้า คือ

1. เกล็ดสำคัญ

เสื้อซ่อนเล็บ	เหน็บชั้นใน
ไซบาตาล	เกล็ดผลาญศัตรู

2. สร้อยสังวาลย์

เป็นสร้อยที่ขึ้นบริเวณด้านข้างลำตัว ต้องยกปีกขึ้นดู ต้องมีขนสีเหลืองทองเหมือนสร้อยคอ และสร้อยหลัง และปลายขนสร้อยต้องแหลมเรียวยาว ไก่บางตัวจะพบสร้อยสังวาลย์ขึ้นเต็มวง คือ พบที่คอ ออก และใต้ปีก ลักษณะเช่นนี้จะบ่งบอกว่าเป็นไก่ผู้นำ หรือเป็นไก่จำฝูง

3. บัวคว่ำบัวหงาย

บริเวณด้านใต้โคนหางเหนือทวารหนักมีขนประสานกัน ลักษณะแหลมขึ้นไปโคนหาง ไก่บางตัวจะมีขนประสานกันลักษณะแหลมชี้ไปยังใต้ท้อง และมีขนบางเส้นปลายสีเหมือนสร้อยสีเหลืองทอง ดูคล้ายกับบัวคว่ำบัวหงาย

4. สร้อยหาง

คือ สร้อยที่ขึ้นรอบโคนหางด้านบนต่อจากสร้อยระย้าทอดยาวไปตามขนหาง ยาวประมาณ 4-6 นิ้ว ปลายสร้อยแหลมสีเหลืองทองเหมือนสร้อยคอและสร้อยหลัง

ภาพที่ 3 ลักษณะของไก่เพศผู้ ก. ไก่เหลืองหางขาว ข. ไก่เทา

ไก่ชนพระนเรศวรเพศเมีย

ไก่ชนพระนเรศวรเพศเมียที่นิยมเรียกว่า “ไก่กระ” เป็นไก่ชนสีดำมีขนขาวแซมกระจายทั่วตัว หรือเรียกว่า “ไก่ดอก” ก็ได้แต่ไม่ถึงกับเรียกว่า “ไก่ดำ” คือ สีขนขาวต้องไม่มาก บางครั้งจะพบว่าไม่มีสร้อยคอและมีเดือยยิ่งดี ไก่ชนเพศเมียจะต้องมีขนาดน้ำหนักตั้งแต่ 2 กิโลกรัมขึ้นไป และต้องมีลักษณะห้าพระองค์เหมือนไก่เพศผู้ (ภาพที่ 4)

1. ส่วนหัว เป็นไก่หน้านกยูงเช่นเดียวกับเพศผู้ หงอนจะสีแดงขนาดเล็ก ดุ่มหูและเหนียงต้องไม่ยาน เป็นไก่คางรัดเพ็ด ปากสีขาวอมเหลือง ตาและรูจมูกและคิ้ว มีลักษณะเช่นเดียวกับเพศผู้ และมีขนแซมขาวที่กระหม่อม

2. คอ คอยาวใหญ่และกระดูกคอถี่ บางตัวจะพบมีขนสร้อยทองเหมือนเพศผู้ จึงเรียกแม่สร้อยทอง

3. ลำตัว แผ่นหลังและอกเช่นเดียวกับเพศผู้ ตะเกียบกันหางทำให้ส่วนท้องย้อยนิดหน่อยจะเป็นผลดีทำให้ไข่ตก และไข่ฟองโต

4. หาง มีหางพัดจำนวนมากชี้ตรง หรือตั้งชันเล็กน้อย มีขนขาวแซมขนหางบางเส้นจะมีสีดำสนิท หรือขนหางบางเส้นจะมีขลิบขาวบ้าง กระปุกหางและต่อมน้ำมันเช่นเดียวกับเพศผู้

5. ขา ลักษณะป็นขาเช่นเดียวกับเพศผู้ แข้งต้องมีสีขาวอมเหลืองหากมีเดือยก็มีสีขาวอมเหลืองเช่นกัน ที่ข้อขาทั้งสองข้างจะมีขนกระขาวทั้งสองข้าง

6. เท้า นิ้วและเล็บ ต้องมีสีเหลืองอมขาว อังเท้ามีความสมบูรณ์

7. ปีก มีลักษณะเหมือนเพศผู้ขนปีกขึ้นหนาแน่น และขนปีกยาวจะช่วยยกไข่และลูกได้ดี ขนหัวปีกทั้งสองข้างต้องมีขนกระขาว

8. ขน ขนพื้นเป็นสีดำตลอดทั้งตัวเป็นเงามัน มีขนสีขาวแซมเป็นกระ และมีพระเจ้าห้าพระองค์เช่นเดียวกับเทศผู้ ขนปีกเมื่อหุบปีกจะมีขนสีขาวแลบออกมาตามแนวยาว 2-3 เส้น

9. ทำยืนและเดิน มีลักษณะเช่นเดียวกับเทศผู้ แต่มีลักษณะของเทศเมีย

ภาพที่ 4 ลักษณะของไก่เทศเมีย ก. ไก่เขียว ข. ไก่เหลืองหางขาว

เอกสารอ้างอิง

คณะทำงานฝ่ายจัดประชุมวิชาการและจัดเวทีเสวนาเกษตรกร. (2556). เอกสารประกอบการจัดเวทีเสวนาเกษตรกร เรื่อง ไก่เก่ง ไก่โก้ เพิ่มมูลค่าให้ไก่พื้นเมืองได้จริงหรือ? มหกรรมไก่พื้นเมืองแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2556. วันที่ 1-3 มีนาคม 2556 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (ส่วนทะเลแก้ว) อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.

นิสิต ตั้งตระการพงษ์. (2545). 60 ปี ผู้ศึกษาค้นคว้า 424 ปี ไก่ชนพระนเรศวร. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย.

นิสิต ตั้งตระการพงษ์. (2557). เอกสารประกอบการบรรยาย การอนุรักษ์ไก่ชนไทยและวัฒนธรรมการชนไก่. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บัญชา ลิขิตเดชาโรจน์. (2546). สสำรวจลักษณะไก่พื้นเมืองไทย (ไก่ชน) เพื่อการคัดเลือกพันธุ์. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. นครราชสีมา.